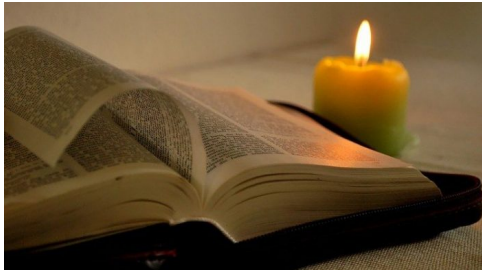

Іван Іваненко

Біблія як одна з найдавніших книг описує чимало подій з історії людства. Особливо ж вона відображає досвід ізраїльського народу та його культуру, яка була зосереджена навколо віри в Бога Ягве. Святе Письмо показує, що на формування єврейської культури мало великий вплив і багато інших світових культур, таких як єгипетська, вавилонська, грецька а також культура ханаанських племен.

Характерною рисою єврейської культури був радикальний монотеїзм, що яскраво виражено у Законі Старого Завіту, який сприяв збереженню їхньої культурної ідентичності і не дозволяв розчинитись в язичницьких народах, котрі їх оточували. Натомість Новий Завіт вносить в цю культуру своєрідну універсальність, яка відкрила шляхи для проповіді Євангелія «всім народам» (Мт 28, 19).

Ізраїльтяни добре усвідомлювали свою відмінність від усіх інших народів . Про це читаємо у книзі Чисел: «Ось народ, що окремо живе, що не до лічби з людьми іншими» (Чис 23, 9). Історичний досвід зустрічі Ізраїля з Богом був унікальним. Цей народ отримав особливе Об'явлення, якого не було дано жодному з інших народів...

Першою для Ізраїля стала зустріч з єгипетською культурою, в якій виховалося декілька поколінь євреїв. Єгипет, будучи на той час високорозвиненою державою, володів різними технологіями і ремеслами – чи то у будівельній справі, чи у військовій. Це принесло великий позитивний вплив тим народам, над якими мали верховенство єгиптяни. Але пізніше закоріненість євреїв у єгипетській культурі стала перешкодою для виходу з неволі, бо покинути Єгипет для них означало покинути й культуру, до якої вони звикли.

Найбільш радикальною культурною зміною в Ізраїлі є час приходу ізраїльтян в Ханаан. Це був перехід від вільного союзу племен до монархічної держави. У цьому періоді вже є помітним значний вплив місцевих культур Ханаану на Ізраїль, що виражено в подіях, коли старші народи просили Самуїла настановити їм царя: «Настанови, отже, царя над нами, щоб правив нами, як воно діється в усіх народів» (I Сам 8, 5). Приймавши таке рішення, народ відкинув бажання мати Бога в якості правителя. Таким чином вони втратили один з головних аспектів соціальної відмінності від інших народів, відкинувши теократичну форму правління. Водночас головним стержнем ізраїльського народу і культури продовжував бути суворий монотеїзм. Це підкреслює феномен храму, який виник в період монархічного устрою Ізраїля. Тут можна простежити таку концепцію: один Бог, одна столиця Єрусалим, один храм на горі Сіон. Проте з плином часу народ розділився і, відступивши від Закону, підпав під вплив сусідніх культур та традицій, внаслідок чого втратив і землю, і храм, і, врешті, власну свободу.

Наступним етапом історії Ізраїля стає період Вавилонського полону. В цей час головним елементом життя вибраного народу стає піклування про збереження єдності та віри в Бога в умовах нищення й асиміляції. Не маючи можливості продовжувати храмовий культ, ізраїльтяни все ж зуміли залишитись вірними законам свого Бога. З занепадом Вавилону і приходом Персії змінився не тільки політичний устрій, але й культурне середовище, яке своїми діями допомогло окремим народам зберегти свою національну і культурну ідентичність. Така перська політика сприяла поверненню раніше полонених народів на власну землю, чим і скористалися ізраїльтяни, розпочавши відновлення власної держави.

Через декілька століть Ізраїлю знову доведеться зустрітись з найбільш небезпечним для нього впливом і тиском зі сторони грецької культури. Народи, які внаслідок завоювання Олександра Македонського увійшли в склад його імперії, відкрилися на вплив звичаїв, культури й духовного надбання греків настільки, що більшість народів зрікалася власної мови і приймала грецьку. Разом з мовою поширювались еліністичні звичаї і традиції. За таких історико-культурних обставин, коли всі інші, асимілюючись, ставали частиною великої імперії, лише один ізраїльський народ, маючи отриманий від своїх батьків Закон, дав цій спільноті силу зберігати давню віру і пам'ять, що Бог Ізраїлю вибрав ізраїльтян з-поміж усіх інших народів. Це і дозволило зберегти їм власну ідентичність.

Таким чином у культурному аспекті Старий Завіт засвідчує нам, з одного боку, вплив різноманітних культур на ізраїльський народ, а з іншого – показує його окремішність і обраність, що виражено у Законі, який був опертий на вірі в єдиного Бога. Саме Закон був головним «охоронцем» цього народу від асиміляції іншими народами. Але це не означає, що Бог не цікавився іншими народами і не брав участі в їхніх справах. Підтвердженням такого піклування про інші народи є слова з книги Второзаконня,

промовлені Богом до Ізраїля: «Не зачіпай Моава й не починай війни з ним, бо не дам тобі ні клаптика з їхньої землі в посідання» (Втор 2, 9).

У Новому Завіті старозавітній ексклюзивізм відходить на задній план, а переважає універсальність Євангелія. Якщо у Старому Завіті наголос був на обраності одного народу і його спасінні, то в Новому Завіті Син Божий відкриває цю перспективу й іншим народам. Навіть більше, Ісус Христос сам посилає своїх апостолів до різних народів проповідувати Євангеліє. Це вказує на відкритість Христової Благовісті до всіх народів і їхніх культур. Першою культурою, на яку християнство найбільше вплинуло і її глибоко преобразило, є греко-римська культура, яка стала ґрунтом для проповіді ап. Павла. Іншими прикладами того, як християнство зустрічалося з чужоземними культурами, є проповідування ап. Томи в індійських землях, діяльність ап. Марка в Ефіопії, проповідь ап. Петра в Римі. Так з плином часу християнство ставало головним елементом тієї чи іншої культури як на Близькому Сході чи в Малій Азії, так і на Заході.

Наведені нами приклади показують змістовий контраст між Старим і Новим Завітами, їхніми підходами до культур інших народів. Старий Завіт відкидав будь-який зв'язок Ізраїля з іншими народами і їх культурами, зосереджуючись на Законі. Новий Завіт, базуючись на заповіді Ісуса Христа «проповідувати Євангеліє всякому творінню» (Мр 16, 15), скеровує нас до інших культур як до засобу поширення Божого Слова серед інших народів через використання їхніх звичаїв та інтелектуальної спадщини. Святе Письмо відіграло велику роль не лише у формуванні різних світоглядів, але й у сфері літератури та мистецтва. Внаслідок цього процесу біблійне вчення настільки глибоко увійшло в мислення різних народів, що без його знання багато їхніх культурних особливостей залишаться незрозумілими.

Іван ІВАНЕНКО, Святе Письмо — місце зустрічі світових культур // СЛОВО №4 (80), грудень-лютий 2019-2020